

**Björn Hammarberg (ed.):
Processes in Third Language
Acquisition**

(Edinburgh: Edinburgh University Press. 2009.
128 o.)

Ismert, hogy az emberek nagyobb része többnyelvű környezetben éli mindennapjait, és maga is több nyelvet ismer és használ. A többnyelvűség témakörével ma már széles nyelvészeti szakirodalom foglalkozik, témájára kutatói műhelyek munkája épül. Mégis vannak még ennek a széles témakörnek – tekintünk akár a nyelvoktatás, a nyelvelsajátítás vagy a szociolingvisztika területeit – kevésbé kutatott területei. Az egyik a beszélő által már ismert nyelvek hatása az újonnan elsajátítandó nyelvre. Még ha az anyanyelv hatását az újabb nyelv elsajátítására kutatták is, a korábban elsajátított második (idegen) nyelvek befolyását az újabbera még kevesen vizsgálták behatóan. A Koppenhágai Egyetem professzora, Björn Hammarberg szerkesztette kötet egy esettanulmányra építve, a nyelv különböző aspektusaiból vizsgálja ezt a jelenséget. A kötetet alkotó hat tanulmány mindegyikének a szerkesztő egyedüli vagy társszerzője, és eredetileg önálló publikációként jelentek meg. Bevezetőikben a túl sok ismétlődés elkerülése érdekében minimális változtatás történt a könyv kedvéért. Így a fejezetek önállóan és folytonosan egyaránt olvashatók.

Az esettanulmány alanya egy angol anyanyelvű fiatal nő, Sarah Williams (a továbbiakban SW), aki a

felőttkorban, anyanyelvi környezetben elsajátított német nyelvet az anyanyelvit megközelítő szinten használja, valamint olaszul és franciául beszél a németnél alacsonyabb szinten. Foglalkozása nyelvész, és Svédországban letelepedvén az ő svéd nyelv-elsajátítását követi nyomon az esettanulmány, megérkezése után két héttel, tehát teljesen kezdő szinttel kezdődően 21 hónapon át, amikor is folyékonyan beszélte a nyelvet. SW nem szervezett keretek között tanulta a svédet, hanem kizárólag a mindennapi helyzeteken keresztül. Az adatgyűjtésre átlagosan kéthetente került sor, és egy szabad társalgási részből, egy képleírásból, ill. a kezdeti időszakban egy néhány mondatos szöveg felolvasásából és utánmondásából állt. A beszélgetőpartner minden esetben Hammarberg volt, aki svéd anyanyelvű, és magas szintű angol és német nyelvtudással rendelkezik. A korpuszon két évig a rögzítésen túl semminemű elemzést nem végeztek. Az volt a cél, hogy az anyagot közösen dolgozzák fel, ami végül nem valósult meg az adatközlő hirtelen bekövetkezett halála miatt.

Hammarberg és szerzőtársai első nyelvnek (L1) tartják azokat a nyelveket, amelyeknek a személy csecsemőkorától ki van téve, és anyanyelveként beszéli őket. Minden, később elsajátított nyelv második nyelv (L2), azt az egyet kivéve, amely az aktuális vizsgálódás tárgyát képezi, ez a harmadik nyelv (L3), ami jelen esetben a svéd. L1 és L2 tehát több

is lehet, ill. az is látható, hogy az L1-L2-L3 felállítás nem jelenti feltétlenül az elsajátítás időrendiségét.

Az első írás egy előzetes tanulmány, amely lényegében a későbbi, részletesebb vizsgálódások alapjául szolgáló kérdéseket vázolja. Emellett ez az egyedüli, amely megírásában az adatközlő még részt vett, ezért helyet kap benne az introspektív adatok kezelésének néhány fontos szempontja is. A szerzők végül az introspekciónak támogató álláspontot vesznek fel, de a már említett sajnálatos okból ez a továbbiakban már nem kerül elő.

A második fejezet a kódváltások jellemzőit tárgyalja a svédül folytatott párbeszédekben. A nem adaptált, azaz a célnyelvhez sem fonológiai, sem morfológiai nem idomuló kódváltásokat aszerint osztályozták, hogy azok milyen funkciót látnak el a kommunikáció kívánt szinten tartásában, pl. önkorrekción, visszajelzés kiváltása, lexikális segítség igénye stb. Ezek jellemzően anyanyelven történtek. Viszont azok a kódváltások, amelyekben nem érhető tetten az említett funkciók egyike sem, és a *WIPP (Without Identified Pragmatic Purpose)* kategóriába nyertek besorolást, így értelemszerűen akaratlanul következtek be, túlnyomórészt németül hangzottak el. (Megjegyzém, hogy a szerzők nem különböztetnek meg kódváltást és kódkeverést.) Az a tény, hogy az adatközlő anyanyelve angol, és tudomása van partnere angol nyelvtudásáról, megmagyarázza az angol (L1) *instrumentális* szerepét a kódvál-

tásokban. Magyarázatot igényel azonban, hogy miért a német (L2) jelenik meg az *elsődleges forrás (default supplier)* szerepében. A szerzők úgy igyekeznek megválaszolni ezt a kérdést, hogy a rendelkezésre álló nyelveket a következő szempontok szerint vetik össze: nyelvtudás szintje, tipológiai hasonlóságok, a használat gyakorisága és a nyelv státusza (L1 vagy L2).

A nyelvtanulás folyamatában az artikulációs bázis újrarahangolásának érdekes jelenségét tárgyalja a következő írás. Megfigyelték, hogy az L3 tanulmányának korai szakaszában a legerősebb hatással bíró L2, így tehát a német jellegzetességei ütköznek ki az akcentusban, míg később már az L1 befolyásolja L3 hangzását. Mi több, a csupán a kezdeti szakaszban használt felolvasási, ill. utánmondási feladatokban azt az érdekességet találták, hogy a felolvasott L3 szöveg L2-re, az utánmondott viszont L1-re jellemző akcentussal hangzott el. Visszautalva az előző tanulmány kódváltásokra vonatkozó megállapításaira, a jelenséget azzal magyarázták, hogy a tanulás kezdeti szakaszában az L2 párhuzamos aktivációja okozhatta a fonológiai jellegzetességet. A már említett szempontok közül épp a német L2 státusza az, ami miatt a beszélő átmenetileg az L1 angollal szemben is előnyben részesítette, életbe lépett tehát az *idegennyelv-hatás*. A kezdeti szakaszban a nyelvtanuló számára anyanyelvének hatásai gátlódnak, így az ismert idegen

nyelvek kínálóknak az elsajátítandó nyelvvel való megküzdési stratégiák forrásául.

A gyűjtemény nem kevésbé izgalmas témája a nyelvtanuló abbéli igyekezete, hogy a párbeszéd folyamán új szavakat sajátítson el, mivel a kielégítő kommunikáció csak az egyik célja a nyelvet tanulónak; emellett nyelvi kompetenciájának növelésére is törekszik. Minden egyes *szó kiváltó egység* (*word elicitation unit*) felbontható a szó előhívása, a szó megadása a partner részéről és a visszajelzés mozzanatára. A szerzők hangsúlyozzák, hogy ez a folyamat nem azonos a korrekcióval, ahol is a partner ajánlja fel a helyes nyelvi elemet, mivel a tárgyalt esetben maga a nyelvtanuló kezdeményezi a szótanítást. A *háttérnyelvek* (*background languages*) sajátos szereposztása itt is előkerül: a szó kérésének keretét az instrumentális szerepben lévő L1 adja, míg a szavak létrehozására tett kísérletek, csakúgy, mint a nem szándékos kódváltások nyelve az L2. Hogy a párbeszéd során megigényelt és megkapott új szó beépül-e a nyelvtanuló lexikonába, nagyban függ a *szó megkapására adott reakciójától* (*post-reception behaviour*): a kapott szó azonnali és kommunikatív használata elősegíti a hosszútávú bevésődést.

A tanulmánykötetnek egyetlen írása tartalmaz összehasonlító vizsgálatot, mégpedig szintén a kódváltások témakörében. Állandó adatközlőnk mellett egy hasonló korú férfi L3 svéd nyelvi anyagát is

feldolgozták. EE német anyanyelvű, aki kiváló angol nyelvtudással bír. SW-vel ellentétben azonban ő az L2 angolt már kisgyermekkorban elsajátította, és a családon kívül mindenhol angolul kommunikált. Kódváltásai eltértek a SW eredményei alapján elvárttól: EE az L1 angolt használta instrumentális szerepben. Ennek lehetséges okait az önzonosság (Sarah tisztán angolnak vallotta magát, míg EE bizonytalan abban, hogy inkább német vagy angol-e) terén, és az angol nemzetközi *lingua franca* státuszában keresték, amely kiegészült azzal, hogy Svédországban a svédén kívül mindkét alany angolul értette meg magát elsősorban. Sokkal összetettebb képet mutattak az akaratlan kódváltások. A korábban már említett szempontok, amelyek a háttérnyelvek kódváltásokban betöltött szerepeit meghatározhatják, nehezen tisztázható súlyozással vesznek részt annak eldőlésében, mely típusú kódváltásnál melyik nyelvből fog meríteni a beszélő. Mindenesetre az, hogy a nyelv elsajátítása melyik életszakaszban történt, kiemelt jelentőségűnek tűnik.

A kötet utolsó tanulmányát a szerzők egy olyan kérdésnek szentelték, amely kisebb-nagyobb mértékben az előzőekben már előkerült: vajon milyen tényezők határozzák meg, hogy melyik háttérnyelv jut *külső forrás szerephez* (*external supplier role*) a többnyelvű egyénnél egy újabb nyelv elsajátítása során? A lehetséges faktorok közül egyet, a háttérnyelvek és az L3 *hasonlóságát*

vizsgálják, különös tekintettel az új nyelven történő kreatív szóképzés jelenségére. Feltételezhetően a nyelvtanuló tudatában van a nyelvek közötti hasonlóságoknak – mely hasonlóságok nem feltétlenül jelentenek objektív tipológiai hasonlóságot –, és L3 megnyilatkozásaikban építenek is ezekre. Ugyanakkor nem zárható ki az, hogy egy háttérnyelv L2 helyzete felülírja a hasonlóságot, és a nyelvtanuló hajlamosabb az L2-L3 közötti hasonlóságokra építeni akkor is, ha az L1-gyel legalább annyi egyezést mutat az L3, mint L2-vel. Jelen esetben: a svéd nyelv az angollal és némettel egyforma mértékben – bár különböző sajátosságokban – mutat átfedést, SW mégis az L2 németet preferálta szóalkotásai során.

A kötetet több szempontból is érdemes elolvasni. Bár ismertetőmben vázolom a tanulmányok tartalmát és előrevetítem a konklúziókat, a vizsgálódás módszerei, a nyelvtanuló azon kísérleteinek részletes, példákra épülő elemzése, kategorizálása megéri az alapos átolvasást, mivel betekintést nyújt a kutatások gyakorlati oldalába. Így érzékelteti azt a bonyolult kognitív folyamatot, amely során a nyelvtanuló mintegy újraépíti önmaga számára a nyelvet. Próbálkozásai során megmutatkozik a nyelvtanulás – akár az anyanyelv elsajátításának – kreatív folyamata, amely univerzálékon alapul, egyszer mind nagyban függ a beszélő és partnere személyiségétől, motivációjától és a nyelvelsajátítás közegétől.

Hammarberg és munkatársai értékes korpusz birtokába jutottak azzal, hogy a nyelvtanuló előmenetelét rendszeresen, módszeresen követték a teljesen kezdőtől a haladó szintig. Ők a beszédprodukción koncentráltak mindvégig, és saját bevallásuk szerint sem teljes a kép a percepció vizsgálata nélkül. Mégis úgy gondolom, hogy az olvasó elnézheti ezt a „hiányosságot”, miután a téma enélkül is sokrétű, és feldolgozása kezdeti stádiumban van, a beszédértés pedig lehet további érdekes vizsgálódások tárgya. Ahol elkelne egy kissé több információ, az a vizsgálatban résztvevők háttérnyelv-tudásának, különös tekintettel az elsajátítás körülményeire. Számos szakember elkülönít elsajátítási és tanulási folyamatot attól függően, hogy a nyelvvel természetes közegében vagy akadémikus környezetben ismerkedett-e meg a nyelvtanuló. Az újabb idegen nyelv elsajátítása során ennek jelentősége lehet.

Anyanyelvet vagy idegen nyelvet oktatók számára kötelező irodalomként jelölném ki e tanulmányokat. Az elméleti szakember pedig, amellet, hogy gyakorlati ötleteket meríthet a vizsgálatok menetéhez, általában szembesülhet azzal a ténnyel, hogy egy még oly szubjektív jelenség is, mint az egyéni idegennyelv-elsajátítás, lehetővé teszi, s egyben meg is követeli a szisztematikus vizsgálódást.

TÓKE-FARKAS VANDA

**Simon Orsolya: Beszédészlelés
és beszédmegértés –
Anyanyelvi és idegen nyelvi
vonatkozások**

(Veszprém: Pannon Egyetemi Kiadó. 2009.
225 o.)

Ismert tény, hogy a 21. században és a mai globalizált világunkban egyre nehezebben boldogulunk megfelelő kommunikációs készségek nélkül. De vajon miben rejlik a jó kommunikáció titka, főleg ha idegen nyelven kell megszólalnunk? Hogyan fogunk könnyen nyelveket tanulni? Mindannyian vágyunk arra, hogy megismerjük a nagy titkot, hogyan feleljünk meg minél jobban ennek a kihívásnak és lessük azokat, akik nálunk sikeresebbek ebben a folyamatban. A kívánt sikerhez hasznos, ha tudatosan alkalmazzuk a kommunikációelméletek szabályait, ismerjük a megfelelő kommunikációs stratégiákat. Ha egyedül nem boldogulunk, rendelkezésünkre áll számtalan, a témakört feldolgozó tankönyv, ezen kívül kommunikációs tréningeken is részt vehetünk. Amennyiben a nyelvtudásunk nem elégséges, választhatunk a gazdag nyelvviskolai kínálatok közül; a módszertani szakirodalom is sok nyelvelsajátítási ötletet és nyelvtanítási metódust ismer. Miért nem beszél akkor mindenki jól legalább egy idegen nyelven? Többek között ez a kérdés is foglalkoztathatta Simon Orsolyát, amikor empirikus kutatásba kezdett és feltérképezte, hogy a beszédfeldolgozás folyamatai hogyan fügnek össze egymással az

anyanyelvünk, illetve valamilyen idegen nyelv használata esetén. Nyelvészeti vizsgálatok ugyanis rámutatnak, hogy az elméleti felkészülés és a gyakorlati alkalmazás csak akkor hozza meg az elvárt sikereket, ha a beszédprodukciónak mellett az emberi kommunikációs körfolyamat másik meghatározó eleme, a beszédfeldolgozás folyamata is jól működik.

Habár az e témakörben keletkezett szakirodalmak többsége már a beszédet mint körfolyamatot értelmezi, ennek ellenére elmondható, hogy a gyakorlatban az elméleti ismeretek és a kutatók által nyert eredmények alkalmazása még várat magára. Talán kijelenthetjük, hogy a magyarországi nyelvoktatás még mindig nagyon produkciócentrikus. Meglehet ugyanakkor, hogy a tanárképzés hibája is, ha az elméleti szakemberek, empirikus kutatók felismerései nem jutnak el a gyakorló pedagógusokhoz. Simon Orsolya könyve abban segíti az olvasót, hogy minél alaposabban megismerje az anya- és idegen nyelvi beszéd folyamatokat, képet kapjon az idegen nyelvet vagy nyelveket használók beszédprodukciónak és -percepciónak, továbbá értékes adalékokkal szolgáljon mind az anyanyelv-elsajátítás és idegen nyelv-tanulás, mind az anyanyelvi, idegen nyelvi nevelés, oktatás és tankönyvírás ügyének.

A könyv 8 szerkezeti egysége közül 6 tartalmi, ehhez csatlakozik a felhasznált irodalom, illetve függelékben olvashatók a magyar és az angol nyelvű percepció tesztek, va-

lamint az olvasás méréséhez használt szövegek.

A *Bevezetés* foglalkozik a kötetben használt szakkifejezések meghatározásával, elhelyezi a témát a mai kutatások sorában. Ebben a fejezetben olvashatunk a beszédpercepció és a beszédmegértés elméleteiről, jelenleg elfogadott modelljeiről, a hallás mechanizmusáról, a beszéd-folyamatok egyes szintjeiről. Az utolsó alfejezetek részletesen tárgyalják a beszédpercepció és az anyanyelv-elsajátítás kapcsolatát, a percepció fejlődését az iskoláskorban, valamint annak szerepét az olvasás-, írás- és idegennyelv-tanulásban. Ez utóbbi pont veti fel a kutatás egyik fő kérdését: vajon eltérő-e a beszédpercepció folyamatok működése az anyanyelvben és az idegen nyelvben? Mindenképpen érdemes kiemelni a vizsgálat azon megállapítását, miszerint a hallás utáni szövegértés fejlesztését már az anyanyelvnél meg kell kezdeni, s erre épülhet később rá az idegen nyelvi szövegértés. Ha valaki a vizsgált kérdésben mélyebben el szeretne merülni, annak feltétlenül érdemes elolvasnia ezt a fejezetet, hiszen a nemzetközi és hazai kutatás eredményeiről rendkívül gazdag szakirodalmi áttekintés nyomán kaphatunk képet. Az elméleti bevezetés és a szakirodalom bemutatása után a szerző a további fejezetekben ismerteti a felvetett kutatási kérdésre adott hipotézisét, bemutatja a kísérlet módszerét, amelyet 200 magyar anyanyelvű 11–12 éves diák segítségével végzett el. Célja az általános iskolák felső tagozatába járó, kezdő

idegennyelv-tanulók beszédészlelési és beszédmegértési képességének vizsgálata volt.

Az eredmények bemutatása és értelmezése című fejezet a pontos statisztikai értékelések mellett hibaelemzést is tartalmaz. A kísérleti személyek által vétett hibákért a jó kutatók mindig hálásak, mert ha azokat mélyebben megvizsgáljuk, sokkal jobban meg lehet érteni, hogy milyen beszéd-feldolgozási folyamatok húzódnak a felszínen csak hibaként definiált jelenség mögött. A jó pedagógus ebből pedig következtethet arra, mit kell adott esetben a módszertani eszközein változtatni ahhoz, hogy ez a hibaforrás egy következő alkalmazáskor már ne forduljon elő. Hadd emeljek ki néhány, a szerző által megfogalmazott összefüggést! A végzett kísérlet eredményei egyértelműen arra engednek következtetni, hogy a jó anyanyelvi beszédpercepció feltétele a megfelelő idegen nyelvi beszédpercepciónak. Ez azt jelenti, hogy nem feltétlenül fogjuk jól használni a tanult idegen nyelvet, mert jó a beszédészlelésünk és a megértésünk az anyanyelvünkön, de ha ezek a folyamatok az anyanyelvünkön sem működnek tökéletesen, akkor ez nehezíti bármely egyéb nyelv elsajátítását. Tehát ez csak egy szükséges, de nem elégséges feltétel a nyelvelsajátításhoz. Az adatok azt mutatják, hogy az anyanyelvi percepció technikák, stratégiák alkalmazása nem elegendő a sikeres idegen nyelvi dekódoláshoz. A szerző megfogalmazása szerint az eredményei arra engednek következtetni, hogy az anyanyelvi

percepciós képességek szintje elsősorban akkor van hatással az idegen nyelvi percepciós képességekre, ha a gyermek anyanyelvén sem rendelkezik megfelelő minőségű beszédészlelési, lexikális hozzáférési és beszédmegértési képességekkel. A megfelelő szintű anyanyelvi tájékozottság hatása az idegen nyelvi eredményekben már kevésbé nyilvánvaló. Fontos továbbá megemlíteni, hogy egyedül az életkor növekedésével nem nő a percepciós, valamint a szövegértési teljesítmény, és az észlelés spontán nem fejlődik.

A tanulmány egyik érdekes pontja volt a vizsgált magyar csoport és az angol kontrollcsoport anyanyelvi teljesítményeinek összehasonlítása. Az eredményekből úgy tűnik, hogy a széles körben elfogadott, alulról felfelé építkező általános percepciós hierarchiát a magyar gyermekek eredményei követik jobban. Ha az említett percepciós modell nyelvfüggetlen, akkor felvetődik a kérdés, hogy ennek vajon mi lehet a magyarázata. A szerző emellett megállapítja, hogy a felhasznált angol szövegértési teszt nem az anyanyelvűeknek készült. Érdekes lenne megtudni, mennyiben változtatna az eredményeken, ha anyanyelvűeknek összeállított teszttel dolgoznánk.

A vizsgálatok további elemzéséből kiderült, hogy a lányok gyakran emlegetett „nyelvi előnye” nincs szoros kapcsolatban sem az anyanyelvi, sem az idegen nyelvi beszédpercepciós folyamatokkal. A jelen kísérlet adatai elhanyagolható különbségeket jeleznek a lányok és a fiúk között nyelvtől függetlenül, az-

zal a megállapítással, hogy a hasonló átlagteljesítmények a fiúknál gyakran szélsőségesen magas vagy alacsony értékekből alakulnak ki, míg a lányok között ritkábbak az egyéni különbségek, egyöntetűbb és az átlaghoz közelebb a teljesítményük.

A kevés idővel rendelkező, de az anyanyelvi és idegen nyelvi beszédfeldolgozási folyamatok és az empirikus vizsgálatokból nyerhető legújabb eredmények iránt érdeklődőknek mindenképpen meg kell ismerkednie legalább a *Következtetések* és a *Kitekintés* című fejezetekkel. Aki azonban komolyabban foglalkozik a pszicholingvisztikai kutatásokkal, annak érdemes az egész művet feldolgozni, hiszen így nyerünk igazán betekintést abba, milyen gazdag is lehet a vizsgálatok tára, hogyan kell kivitelezni egy kísérletet, értékelni a kapott eredményeket, s levonni a következtetéseket. Mindezt a szerző tudományos, de ugyanakkor jól érthető stílusban mutatja be.

Szívből ajánlom a könyvet nyelvészeknek, kutatóknak, valamint a nyelvtanároknak és a nyelvek elsajátításával foglalkozó érdeklődőknek, hogy megismerhessék a legújabb kutatási eredményeket és bővíthessék elméleti tudásukat a beszédfeldolgozással kapcsolatban. Remélem, hogy a feltárt összefüggések és új ismeretek segítségével a gyakorlatban is sikeresebbé válhat a nyelvoktatás és nyelvtanulás Magyarországon.

IMRE ANGÉLA

Barbara Höhle (Hg.): Psycholinguistik

(Berlin: Akademie Verlag, 2010. 247 o.)

A Barbara Höhle szerkesztette német nyelvű kötet az Akademie Verlag Akademie Studienbücher sorozatának egyik legújabb tagja. A pszicholingvisztikai bevezetőnek szánt tankönyv a tág értelemben vett pszicholingvisztika minden területét felölelve mutatja be a pszicholingvisztika részdiszciplínáinak alapjait, valamint aktuális kutatások eredményeit. A kötet (természetesen) „bottom-up” felépítésű, vagyis a bevezető részek után először a pszicholingvisztika szűkebb kutatási tárgyait képező részdiszciplínákat ismerhetjük meg, majd a pszicholingvisztikával összefüggő, lassan önálló diszciplínaként is kezelhető részterületekbe kapunk betekintést. A recenzióban az egyes fejezetek tartalmát csak röviden ismertetjük, hiszen egy tudományág ismereteit összefoglaló tankönyv esetében az egyes fejezetek részletes ismertetése már magában messze meghaladná egy recenzió hosszát.

Az első fejezet (*Psycholinguistik: Ein Überblick*) a pszicholingvisztika alapjaival ismerteti meg az olvasót, az elméleti alapok mellett a tudományág történetét is tárgyalva. A kutatási módszerekkel foglalkozó második fejezet (*Forschungsmethoden der Psycholinguistik*) a pszicholingvisztika hagyományos vizsgálati módszerei mellett a gyermeknyelvi vizsgálatok módszereit, valamint olvasás vizsgálatával

kapcsolatos módszereket is tárgyal. Külön alfejezet foglalkozik a neurolingvisztika területéhez tartozó modern képalkotó eljárásokkal, mint például a funkcionális mágneses rezonancia-vizsgálattal (fMRI) vagy az elektroencefalográfiával (EEG).

A pszicholingvisztika vizsgálati területei közül a 3. fejezet (*Sprachwahrnehmung*) a beszéd-észleléssel foglalkozik, a beszéd-észlelést befolyásoló tényezőket tárgyalja. A 4. fejezet (*Wortproduktion*) kitér a mentális lexikon jellemzőire, valamint a beszéd létrehozásának fontosabb lépéseire, a lexikai hozzáférés, valamint a szavak kiejtésének kérdéseire. A szavak feldolgozását a következő fejezet (*Wortverarbeitung*) részletezi. A beszédértés közbeni lexikai hozzáférés tárgyalása mellett a szavak szegmentálására és a szavak kontextusban történő felismerésére is kitérnek a szerzők. Mondatok alkotása során (*Satzproduktion*, 6. fejezet) a kódolás és a ragozás kérdéseit fejt ki hosszabban a fejezet. A beszédfeldolgozás (7. fejezet) területén a moduláris és nem moduláris megközelítések, valamint a munkamemória kérdéseivel ismerkedhetünk meg.

A kötet következő fejezetei a pszicholingvisztika részdiszciplínáit, azok vizsgálati területeit és eredményeit ismertetik röviden. A 8. fejezet a beszéd neurolingvisztikai feldolgozását mutatja be EKP/ERP (eseményhez kötött potenciál/event-related potential) segítségével, vagyis az EEG jelet valamely kiváltó stimulushoz kapcsolva. A gyermek-

nyelv kérdéskörében (*Erstspracherwerb: Wie kommt das Kind zur Sprache?*) a fonológiai, a lexikai és a szintaktikai rendszer elsajátítása külön kerül tárgyalásra. A gyermek nyelvtanulásának elméleti oldala (*Spracherwerbstheorie: Wie kommt die Sprache zum Kind?*) a nativista és konstruktivista elméleteket hasonlítja össze, valamint kitér gyermekek nyelvelsajátítási folyamatában fellelhető különbségekre is. A felnőttkori nyelvi zavarok területén (*Sprachstörungen im Erwachsenenalter*) az afáziák csoportosítása mellett megismerkedünk az afázia kognitív-neurolingvisztikai magyarázatával, valamint terápiás lehetőségeivel. A többnyelvűség pszicholingvisztikai megközelítésével foglalkozó fejezet (*Mehrsprachigkeit*) a többnyelvűség elméleti modelljein túl (pl. Kroll-Stewart (RHM), Dijkstra-van Heuven (BIA)) a neurolingvisztikai vizsgálatokon alapuló elméletekre is kitér. A nyelv és agy kapcsolatát bemutató, több ábrát tartalmazó 13. fejezet (*Sprache und Gehirn*) az anatómiai-fiziológia alapokat és a nyelv szempontjából fontos agyi területeket egyaránt bemutatja.

Az utolsó, 14. fejezet (*Experimentplanung*) kutatómódszertani jellegű: a szakirodalom feldolgozása és a kutatási célok kitűzése mellett a kutatási anyagok kialakításához felhasználható adatbázisokat is ismerteti, külön részletezve a DLEX német nyelvű lexikai adatbázis (<http://dlexdb.de/>) lehetőségeit, a hanganyagok Praat szoftverrel (<http://www.fon.hum.uva.nl/praat/>) történő feldolgozását, valamint a

DMDX adatfelvételt megkönnyítő szoftver (<http://www.u.arizona.edu/~jforster/dmdx.htm/>) alapjait.

A fejezetek egyes bekezdései mellett széljegyzeteket találhatunk, amelyek megkönnyítik a szöveg megértését, illetve az információk visszakeresését. A folyószövegben számos helyen találunk utalást a kötet későbbi vagy korábbi (al)-fejezeteire, amely nagyon egyszerűvé teszi információk visszakeresését, illetve a tudás rendszerezését. Az egyes fejezetek végén a kérdések és javaslatok a megszerzett tudás elmélyítése mellett a leírtak továbbgondolását is elősegítik, míg a fejezetekhez tartozó röviden kommentált irodalomjegyzék jó kiindulási alapja lehet további vizsgálatoknak. A fejezetekben részletesen bemutatott empirikus kísérletek, illetve azok eredményei további motivációt szolgáltathatnak saját pszicholingvisztikai kutatások elvégzésére.

A kötet további részei is megkönnyítik pszicholingvisztikai ismeretek elsajátítását: a 15. fejezet (*Serviceteil*) egésze a további ismeretek megszerzését könnyíti meg: itt találjuk a fontosabb szakmai kézikönyvek, folyóiratok és adatbázisok (15.1), a pszicholingvisztikai tárgyú korpuszok (15.2), az adatok feldolgozásához felhasználható programok (15.3), valamint pszicholingvisztikával foglalkozó kutatóközpontok rövid listáit (15.4). A 16.4 fejezetben található rövid szöveget fontosabb pszicholingvisztikai fogalmak magyarázatát

tartalmazza, utalva azon fejezetre is, amelyben a fogalom előfordul.

A könyvet Gósy (2005) szintén a pszicholingvisztika egészét tárgyaló monográfiájával összehasonlítva elmondhatjuk, hogy jelen kötet kevésbé részletes (401 o. vs. 247 o.), viszont didaktikailag jobban felépített (tudományos monográfia vs. felsőoktatási tankönyv), valamint aktuálisabb ismereteket tartalmaz (kiadás éve: 2005 vs. 2010). Höhle könyve Lengyel (1997) köteténél részletesebb és aktuálisabb információkat tartalmaz. A kötet célkitűzéseiben és módszertanában leginkább talán Field (2003) pszicholingvisztika felsőoktatási tankönyvéhez hasonlítható, azzal a különbséggel, hogy jelen kötet Fieldénél részletesebb és elméletibb jellegű.

A kötet megértéséhez minimális nyelvészei ismeretek is elegendőek, ezért hasznos lehet mind a (germanisztika) BA, mind az MA képzésben pszicholingvisztikai tárgyú bevezető kurzusok anyagaként. Az aktuális kutatásokat és elméleteket bemutató könyvet ugyanakkor nemcsak bevezetőként ajánljuk; az egyes fejezetek (pl. gyermeknyelv, kétnyelvűség) további, az egyes részterületeket feldolgozó kurzusoknak is alapját képezhetik. Szintén hasznos olvasmány lehet a kötet olyan pszicholingvisztika iránt érdeklődő hallgatóknak, akik tanulmányaik során az alkalmazott nyelvészet ezen tudományágával nem, vagy csak érintőlegesen találkoznak.

Irodalom

- Field, J. (2003) *Psycholinguistics*. London: Routledge.
Gósy M. (2005) *Pszicholingvisztika*. Budapest: Osiris.
Lengyel Zs. (1997) *Bevezetés a pszicholingvisztikába*. Veszprém: Veszprémi Egyetem.

KOVÁCS LÁSZLÓ

Bobbie Kabuto: Becoming Bilingual. Identity, Ideology, and Learning to Read and Write in Two Languages.

(New York: Routledge. 2011. 139 p.)

Bobbie Kabuto angol nyelven írt könyvének nyomtatott változata 2011-ben jelent meg a könyvpiacra. A kötetet először az Egyesült Államokban publikálták 2010-ben elektronikus formában, de időközben már Európában is kaphatóvá vált. A sokatmondó cím alatt egy igencsak alulkutatott téma húzódik meg. Kabuto egy esettanulmány által a kétnyelvűség egyik feltáratlan területére kalauzolja az olvasót. A kétnyelvű (angol–japán) családban nevelkedett szerző témaválasztása személyes indíttatáson alapszik. A kutatás kiindulási pontját egyfelől saját és férje kétnyelvűsége, majd gyermekeik, Emma és Rick születése és kétnyelvű nevelése képezte. A szerző praktizáló pedagógusként munkája kapcsán is érintkezésbe került nap mint nap kétnyelvű gyermekekkel és családokkal.

Bobbie Kabuto kislánya, Emma írott nyelvi fejlődését kísérte figye-

lemmel és dokumentálta részletesen öt éven keresztül. A kötet mindössze nyolc fejezetből áll; felépítésük hasonló. A fő tartalmi részek után általában egy összefoglaló, egy kérdés illetve feladat, valamint a szerző által javasolt olyan tevékenységek szerepelnek, amelyek gondolkodásra sarkallják az olvasót az adott témakörben. A könyv végén található a kizárólag angol nyelvű irodalomjegyzék, valamint a tárgyszavak szerinti keresést megkönnyítő tárgymutató.

Az első fejezetben (*Introduction: A New Way of Thinking about Bilingualism*; 1–7. o.) rövid bepillantást kap az olvasó a kétnyelvűvé válás lehetőségeinek kulisszái mögé. Kabuto csaknem távirati stílusban szól a kétnyelvűséget érintő néhány állomásról, mint például a kétnyelvű agy, a gyermeki testbeszéd jelentősége, fogalmak tisztázása, a tanárok szerepe a kétnyelvűvé válás dinamikus folyamata során. Az igencsak rövidre fogott fejezetet Emma pontokba szedett, jól áttekinthető életrajzával zárja.

A második fejezet (*Emma as a Young Child*; 8–22 o.) Emma írott nyelvi fejlődésének kezdeti szakaszát mutatja be. A Ronjat-i egy személy – egy nyelv elvének alkalmazásával a kislány mikrokörnyezete lehetővé tette számára, hogy a hétköznapi interakció során mindkét nyelvvel életkorának megfelelő módon tartósan kapcsolatba kerüljön. Kivételes helyzetét megerősítette bikulturális családi háttere (pl. a nagyszülők által küldött japán

nyelvű foglalkoztató könyvek az angol mellett).

A tematikusan megosztott fejezet második részében a szerző szemléletes példákon keresztül mutatja be kislánya identitáskeresését. A folyamat megnyilatkozási formái nemcsak az angol és a japán beszélt nyelv váltakozó használatában tükröződnek, hanem a kislány az egyes nyelvek írásjeleihez való viszonyában is jelen vannak.

A harmadik fejezet (*Writing across Writing Systems: Theoretical Approaches*; 23–40 o.) egy rövid általános bevezető után az angol és a japán írásrendszerek alapjaiban eltérő felépítését mutatja be a fonológia, az ortográfia és a nyelvek belső struktúrájának szemszögéből. A szerző példákon keresztül szemlélteti az alfabetikus rendszerű angol és a szillabikus rendszerű japán nyelv írásának tanulása során fellépő jellegzetességeket. Érinti az angol nyelv mély ortográfiájából fakadó nehézségeket, és röviden ismerteti a japán nyelven belül szimultán használatos négy írásrendszert: kandzsi, hiragana, katakana és rómadzsi (a latin betűs írás neve). A nyelvek belső struktúrája alatt a nyelvtant és az írások irányának a szerepét tárgyalja. A szerző az elmélet összefoglalása mellett bepillantást nyújt az olvasó részére Emma kétnyelvű írott nyelvi szocializációjába is.

A *Writing and Drawing as Active Discovery* (41–58 o.) című negyedik fejezet az írás kibontakozásának folyamatát mutatja be. Kabuto szemléletes példák sorával demonstrálja a rajzolás fejlődésének és az írás ki-

alakulásának összefüggését. A szerző Emma példájából kiindulva úgy véli, hogy a fordulópont akkor következik be a gyermekek életében, amikor különbséget tudnak tenni a rajzolt és az írásjelek között. Amikor megértik, hogy a grafikus objektumoknak szimbolikus jelentése van, készen állnak arra, hogy először szavakat, majd később mondatokat formáljanak, és azokat kontextusba ágyazzák. Az író kulcsfontosságúnak tartja, hogy a gyermekek szabad akaratukból fedezzék fel az írás örömét, és ne kényszerként éljék meg a folyamatot.

A tartalmilag két részre tagolt ötödik fejezet (*Early Writing as Social Practice: The Self in Action*; 59–80 o.) az írás rendeltetését a szociális kapcsolatok kiépítésében és az önkifejezés megvalósulásában határozza meg. A szerző a fejezet elején Emma szociális és nyelvi identitásának fejlődését mutatja be, majd azokat a technikákat részletezi, amelyek a két nyelven való írást az identitás kifejezőeszközeként definiálják.

Hasonlóan ahhoz a folyamathoz, amely során a kétnyelvű beszélgetésben résztvevők felmérik a nyelvi, kommunikációs lehetőségeiket (Navracsics, 2010: 88), a két nyelven való írás is megkövetel bizonyos stratégiákat. Kabuto példaként említi azt a megfigyelését, hogy Emma az írásos kommunikáció során szinte kizárólag a befogadó által birtokolt írásrendszert alkalmazza. Ez a tény arra enged következtetni, hogy a kislány számára a dialógus fókuszában a kapcsolatteremtés áll, tehát egyfajta stratégia szerint jár el.

A továbbiakban a szerző leírja, hogyan viszonyul a kislány saját neve angol és japán nyelven írt változataihoz, majd áttekintést ad a különböző betűkészletek szituációkhoz kötött alkalmazásáról is.

A hatodik fejezetben (*Reading as Social Practice: Breaking the Code of Switching*; 81–102 o.) azt mutatja be Kabuto, hogyan bontakozik ki az olvasás folyamata az évek során Emma számára. Kitér az olvasás nyelvészeti, társadalmi vonatkozásaira is, valamint beszámol kislánya az olvasási szituációk közben felbukkanó kódváltási stratégiáiról.

Az olvasás összetett folyamata dekódolásból (a betűsorok megfejtése) és a szó szegmentálásából (a betűknek a megfelelő beszédhangokkal történő megfeleltetése) áll (Gósy, 2005: 362). A két nyelven olvasni és írni tanuló bilingvis gyermekek – mint például Emma – számára teljesen új dimenziója nyílik meg az olvasástanulásnak, hiszen a hang–betű megfeleltetés szabályai nyelvenként változnak (Küspert & Schneider, 2008).

A feljegyzések alapján Emma hatéves korában jutott el nyelvi és kognitív fejlődésében arra a szintre, amikor megértette, hogy a nyelvek bizonyos szabályok és struktúrák szerint működnek. Ettől a ponttól kezdve a háttérből irányítva, de tudatosan foglalkoztak vele a szülei.

A hetedik fejezetben (*“I Don’t Want to Be Japanese Anymore”*: *When Emma Met School*; 103–119 o.) bepillantást kapunk az iskola-rendszer működésébe és Emma iskolában szerzett tapasztalataiba. A

szerző bemutatja, hogyan küzdi le kislánya a kezdeti nehézségeket, és veszi át a tanuló szerepét az iskolai hierarchiában. A folyamat komoly kihívás elé állította a kétnyelvű gyermekeket. Korábban mind szóban, mind írásban szabadon használhatta nyelveit, ám az iskola ezt nem tolerálta. A társadalom (és ezáltal az iskola) nyelve angol, a család egyik nyelve azonban japán. Ez a kettős nyelvi konfiguráció ideológiai konfliktusba taszította a gyermeket, miáltal Emma megkérdőjelezte kettős identitása helyességét.

Az összefoglaló jellegű utolsó fejezetet (*The Journey of Becoming Bilingual*; 120–127 o.) három, tanár kollégáinak címzett gondolkodásra készítő kérdéssel indítja Kabuto. Arra keresi a választ, hogy

- mi a véleményük arról, mit jelent két nyelven írni és olvasni tudni?
- mit gondolnak arról, milyen módon jöhet létre a biliteráció?
- mi a véleményük arról, hogy a tanulók az iskolában kizárólag a társadalom nyelvén vagy több nyelven is tanulhassanak?

Érvek, ellenérvek felsorakoztatását kéri.

A válaszok sokrétűsége azt sejteti, hogy további kutatásokra és felvilágosító jellegű munkák publikálására van szükség ahhoz, hogy megértsük, mit is jelent kétnyelvűnek lenni, valamint két nyelven írni és olvasni tanulni.

Emma írott nyelvi fejlődésének praktikus példákkal fűszerezett is-

mertetése széles körű rálátást enged a kétnyelvűség és a biliteráció témakörére. Haszonnal forgathatják a könyvet mindazon szülők, pedagógusok és leendő pedagógusok, akik érdeklődést mutatnak a kétnyelvűség, azon belül a biliteráció iránt.

Irodalom

- Gósy Mária** 2005. *Pszicholingvisztika*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Küspert P. and Schneider W.** 2008. *Hören, lauschen, lernen. Sprachspiele für Kinder im Vorschulalter. Würzburger Trainingsprogramm zur Vorbereitung auf den Erwerb der Schriftsprache*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Navracsics Judit** 2010. *Egyéni kétnyelvűség. Alkalmazott nyelvészeti mesterfűzetek 03*. Szeged: Szegedi Egyetemi Kiadó, Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó.

VÉKONY VALÉRIA

Navracsics Judit és Lengyel Zsolt (szerk.): Lexikai folyamatok egy- és kétnyelvű közegben

(Budapest: Tinta Könyvkiadó. 2011. 198 o.)

A *Pszicholingvisztikai Tanulmányok* sorozat második kötete az elsőhöz hasonlóan az egy- és kétnyelvűek nyelvi képével foglalkozik, és sürgősen megválaszolendő kérdéseket vet fel a társadalom számára. A kötet négy fejezetre oszlik: az I. fejezetet a beszédletrehozás és megértés kérdésköre határozza meg, és kizárólag az egynyelvű közegben végzett vizsgálatok leírása kap benne helyet. A II. fejezet ezzel szemben a kétnyelvűség témakörét taglalja, míg

a III. fejezet a második nyelv elsajátításának menetét mutatja be angol nyelvű tanulmányok segítségével. A IV. fejezet az írott nyelv kérdéskörét tárja elénk mind egy-, mind két-nyelvű esetek vizsgálatával.

Az I. fejezet két szóasszociációs vizsgálatot, négy spontánbeszéd vizsgálatot, egy neurolingvisztikai kutatást és egy stilisztikai fejlődést bemutató kutatást ismertet. Szóasszociációs vizsgálatot végzett Lengyel Zsolt és Neuberger Tilda. Mindkét kutató a gyermekkori mentális lexikon fejlődését kutatja. Lengyel a következő megállapításra jut: a mentális lexikon flexibilis volta nem csupán a gyermekkori fejlődésre jellemző, mint a fonetikai/fonológiai vagy a grammatikai rendszer, hanem végigkíséri egész életünket. Neuberger Tilda megállapítja, hogy a gyermekek mentális lexikonának mérete ugrásszerűen megnő az óvodáskor és a kisiskolás 3. osztályos kor között. Kedvező hatást fejtenek ki az írás- és fogalmazásórák. Ugyanakkor a szerző felhívja a figyelmet a nagymértékű egyéni különbségekre, és fontosnak tartja a gyengébben teljesítő gyermekek további fejlesztését, ezzel is csökkentve mind a mindennapi életben előforduló, mind az iskolai előmenetelt befolyásoló kudarcok számát.

A spontánbeszéd-kutatások közül Bóna Judit, Gósy Mária és Gyarmathy Dorottya szerzőpáros az önkorrektív folyamatok vizsgálatát végezte el. Az előbbi kutató különböző életkorú egyének bevonásával eltérő stílusú szövegekben fellelhető

önkorrekciók összevetését végezte el. Összegzésként megállapítja, hogy az idősebb korosztály lassabb és kevésbé hatékony önkorrektív folyamatra képes. A szerző további kutatás kiindulópontjaként határozza meg a hibák típusainak és az önkorrektív folyamatok az egybevetését. Az utóbbi páros egy gyermekkorában még dadogó beszélő spontán megnyilatkozását elemezte. Arra a következtetésre jutottak, hogy a gyermekkori dadogás hatással van a felnőttkori beszédtervezési folyamatokra. Ennek bizonyítékként tárják elénk azon eredményüket, miszerint a tipikus beszélőnél negyedannyi nem szándékolt megakadás figyelhető meg, mint a gyermekkorában dadogó egyénnél.

A Beke András – Horváth Viktória szerzőpáros a hallássérült és ép hallású gyermekek beszédprodukciónak vizsgálva jutott arra a következtetésre, hogy a hallássérült gyermekek – valószínűleg az artikulációs nehézségek okán – rövidebb beszédszakaszokat hoznak létre az anyanyelv-elsajátítás kezdetén és kisiskolás korban is. A szünetek (néma és kitöltött szünetek) esetében a hallássérült gyermekeknek több és hosszabb ideig tartó szünetre van szükségük a tervezéshez és kivitelezéshez. Az alaphangmagasság vizsgálatakor eltérést figyeltek meg a fiúknál: a hallássérült fiúk hangmagassága magasabb, mint ép halló társaiké, valamint összefüggés figyelhető meg a halláscsökkenés mértéke és a hangmagasság között: a súlyosan nagyothallók hangmagassága alacsonyabb.

A negyedik spontánbeszéd-kutatást ismertető tanulmány szerzői Markó Alexandra és Dér Csilla Ilona, akik az úgynevezett „kárhozott, stigmatizált” diskurzusjelölők használatával kapcsolatban jutottak arra a megállapításra, miszerint a *hát, így, ilyen* diskurzusjelölők nem minősülhetnek funkciótlan töltelékelemeknek, mivel „*a beszélőről, mondanivalójához való viszonyulásáról szolgáltatnak információt, azaz pragmatikai funkciójuk van*” (59. o.).

Sáry Gyula tanulmánya az agyféltekei dominancia, kezesség és a nyelv összefüggéseire világít rá: a két lábra emelkedés következtében a kezek szabaddá váltak, ehhez köthető a kezesség eredete, valamint így alakult ki a gesztikuláció. A kommunikációs mozgások áttevődtek az arcra, miközben a felegyenesedéstől a gége lejjebb ereszkedett, és így jött létre a beszédhangok képzéséhez szükséges képesség. „*A kezesség megjelenése megelőzte a beszédet, és a beszéd féltekei aszimmetriájának oka az, hogy a vokalizáció beépült a kéz gesztikulációs mozdulataiba.*” (73. o.)

Reszegi Katalin a metonímia értelmezési lehetőségeit mutatja be, és rávilágít arra, hogy a metonímia a mindennapi nyelvhasználat jellemzője, valamint a nyelvelsajátítás során a „*konceptuális reláció velünk született képessége segíti a metonimikus nyelvi kifejezések kialakulását*” (82. o.).

A II. fejezet kétnyelvűekkel folytatott vizsgálatok eredményeit tartalmazza. Kajcsa Bernadette Navracsics Judit egy korábbi kutatá-

sára alapozva (Navracsics, 2007), saját vizsgálatában azt állapította meg, hogy a kétnyelvűek mentális lexikonában a főnevek száma a legnagyobb, akár csak az egynyelvűek esetében, és ezek körül paradigmikus bokrok alakulnak ki. Ezzel szemben az igéknél inkább szintagmatikus kapcsolatok fedezhetők fel. Rávilágít, hogy a megnevezéses tesztekben a kétnyelvű egyén domináns nyelve nagymértékben befolyásoló tényező.

Navracsics Judit kora gyermekkori többnyelvű nyelvi feldolgozás folyamatát kutatta. Rávilágít az erős metanyelvi tudatosság meglétére, valamint arra, hogy a többnyelvűvé válás folyamata közben a gyermek „*nemcsak a nyelvi, hanem a nemnyelvi tudást is másként sajátítja el, mint az egynyelvű*” (106. o.).

Vékony Valéria tanulmánya egy eddig – a magyar olvasó számára – feltáratlan problémára hívja fel az olvasó figyelmét: a kétnyelvűek írástanulásával kapcsolatos kérdésekre keresi a választ; többek között a két eltérő nyelvű alfabetizáció egyidejű, vagy egymás utáni oktatásának kérdéskörére. Fontosnak tartja a szülők munkáját abban, hogy a gyermeket minél tudatosabban ösztönözzék a kétnyelvű írás-olvasás elsajátítására.

Kovács László szintén egy elhanyagolt kutatási területre mutat rá, mégpedig a nyelvi módok felosztásának vizsgálatára. A Grosjean-féle nyelvi mód kontinuum kiegészítésére tesz kísérletet.

Heltai Pál az explicitáció kérdését részletezi tanulmányában. Arra vilá-

gít rá, hogy kétnyelvű módban – fordítás, tolmácsolás közben – gyakran él a kommunikátor explicit eszközökkel, azaz „*a fordított szöveg nyelvileg mindig kifejtettebb, mint az eredeti forrásnyelvi szöveg*” (125. o.).

A III. fejezet angol nyelvű kutatások eredményeit közli. Elsőként Kristina Cergol vizsgálatáról olvashatunk, aki azt kutatta, hogy a horvát anyanyelvi beszélők miként férnek hozzá a második nyelvük (ez esetben az angol) lexikai elemeihez. A szerző horvát anyanyelvű angolul tanulókat vizsgált az idegen nyelv elsajátítása közben, majd úgy definiálja őket, mint angol második nyelv beszélőket, és ebből kiindulva vizsgálja a kétnyelvűek lexikai hozzájárását. A szerző rámutat a stimulus tervezésben előforduló néhány általános és jól ismert problémára, valamint néhány olyan speciális kérdésre, mely a horvát anyanyelvű angol második nyelvű beszélők esetében fordul csak elő.

Forintos Éva a Balassi Intézetben tanuló, magyar származású külföldi diákok nyelv választását vizsgálta. Eredményül azt kapta, hogy a szomszédokkal az országukban a többségi nyelven kommunikálnak, a magyar a privát levelek írására korlátozódik. Az otthon nyelve jobbára a magyar. Összességében elmondható, hogy a fő cél a diákok magyar nyelven való kommunikációjának motiválása.

Kovácsnai Ágnes az angolt mint második nyelvet tanuló magyar anyanyelvűek nyelvsajátítását kutatta az igeidők lexikai és grammatikai aspektusából. Eredményei alap-

ján megállapítja, hogy az úgynevezett Aspektus hipotézist igazolták a magyar anyanyelvű angolul tanulók. Az elsajátítás kezdeti időszakában a tanulók előbb sajátítják el a folyamatos múltat, mint az egyszerű múltat, a folyamatos múltat főleg aktív igékkel kombinálják, a jelen időt elsősorban a folyamatos formával és nem az egyszerű formával társítják.

Czuczor Sándor tanulmánya érdekes címmel indít: *Valójában mit jelent az angyali köszöntés? Angol–magyar kétnyelvűként mesél a kétnyelvűségi lét nehézségeiről, a két nyelv elsajátításával járó problémákról, valamint tankönyvekben fellelhető tévedésekről, félrefordításokról, sorrendi hibákról és ezek jelentőségeiről.*

A IV. fejezet első tanulmánya Boda István Károly és Porkoláb Judit vizsgálatát tárja elénk, melynek tárgya szépirodalmi szövegek hipertextuális szövegértelmezési lehetőségei számítógépes támogatással.

Széchenyi István az Európai Parlamentbe érkezett és onnan megválaszolt angol, német és magyar nyelvű hivatalos levelekben használt udvariassági formulákat vizsgálta. A munka még nem fejeződött be, a kötetben elsősorban a különböző elemzési szempontok kerülnek bemutatásra, illetve a módszer, amelyet a szerző elemzésében felhasznált.

Székrenyesné Rádi Éva a gazdasági sajtó metaforáinak vizsgálatát tárja elénk. Már a cím is magában rejti a vizsgálat fő kérdését: színesítheti-e metafora a gazdasági szak-

nyelvet? A szerző ismerteti a gazdasági nyelvre jellemző tulajdonságokat, mint például a rövidség, tömörség, egyértelműség. Világossá válik, hogy a metafora nem felel meg ezeknek a kritériumoknak. A kutatás során egyértelművé vált, hogy a metafora a gazdasági nyelvben gyakran „megvilágító funkcióban” van jelen, de jelentéskiterjesztő képessége miatt „*nem mindig válik az egyértelműség javára*” (193. o.).

A kötetben található számos olyan kutatás, amelyek kérdései sürgetően megoldásra várnak. Azzal, hogy a kutatók a problémát az olvasók elé tárták, mintegy közös megoldáskeresésre is invitálják őket. Hasznos olvasmány mindazoknak, akik az emberi kommunikáció hangzó vagy írott formájával, egy- és kétnyelvű változatával behatóbban meg akarnak ismerkedni: nyelvészek, pedagógusok, kommunikációs szakemberek érdeklődésére tart számot a tanulmánykötet. A pszicholingvisztika iránt érdeklődők a legújabb kutatásokról olvashatnak a kötetben.

Irodalom

Navracsics J. (2007) *Egyéni kétnyelvűség*. Budapest: Balassi Kiadó.

TÓTH SZILVIA